

Mona Smeds

”Jag hade velat lära mig språk... och lära mig spela ett instrument. Att kunna spela något ville jag redan som liten, men det fanns inga pengar för det.”

Så var det för många födda på 1930- och 40-talen. Intresse fanns men inte möjligheterna.

Mona Smeds dröm var att kunna hantera en klarinett.

I dag då, decennier senare? Är du rädd för att bli äldre och för det som det eventuellt för med sig?

Svaret kommer utan tvekan: ”Nej. Det blir som det blir.”

Kyro älv blänker utanför hennes vardagsrumsfönster. Det finns vattenblänk inne i huset också men mer om det först senare.

Det fanns ett vattendrag – Kronoby å – också i den by där Mona Smeds växte upp. Där simmade hon sommartid. Däremot var det i praktiken ganska långt till havet, fast Kronoby precis som andra svenskösterbottniska kommuner har en kustlinje. Men för de flesta var livet mer stationärt före bilens eran.

Bodde man i Snåre höll man sig i Snåre, cirka 20 kilometer från Kronoby centrum och ännu lite längre från kusten. Snåre är en av de små byar som härom året (2020) blev av med skolan, som varit gemensam med Merjärv och Jeussen.

– Havet är mer närvarande här, säger hon om den kommun som varit hennes hemkommun i decennier.

Älven utanför hennes fönster i Veikars har inte så många kilometer kvar att avverka innan det når havet.

Mona Smeds föddes i Snåre den 25 mars 1941, på sin fars 40-årsdag. Det innebar gemensamt födelsedagsfirande; hon minns speciellt en födelsedag som skulle firas i lekstugan.

– Pappa var stor och stadig. Han kom inte in genom lekstugans dörr, så han plockade ut ett fönster och kröp in genom det i stället.

Vad gör en lekfull far inte för en dotter och hur levande blir inte ett sådant minne.

Till det han lärde henne hörde att plocka svamp.

De fick tio gemensamma år. Sedan var han borta; hans hjärta gav upp. Han hade genomlevt och överlevt tre krig under sina femtio år. Han var bara 17 år när han ryckte ut som frivillig i det frihetskrig som blev ett inbördeskrig.

Kvar blev, utöver 10-åringen Mona och modern, tre syskon födda 1937, 1938 och 1946. Därutöver fanns en betydligt äldre halvbror från faderns tidigare äktenskap.

Vad minns hon mer från en barndom i Snåre, utöver den här tidiga, stora förlusten?

– Att det fanns många barn, att vi lekte tio stickor, spelade brännboll och simmade. De vuxna hade fullt upp med sitt och var inte så närvarande.

I vilken utsträckning är du eventuellt fortfarande Kronobybo?

– Nog är jag till största delen korsholmare, säger hon.

Naturligt nog, eftersom det är över 60 år sedan hon kom till Vasatrakten.

”Jag minns hur jag stod och höll i en nyfödd så hårt att jag nästan fick kramp i armen.”

– Jag gick i husmodersskolan vid Korsholms skolor 1960-61. Vi var första årskullen som gick ett helt år.

Då fanns det ”föus”, grishus, trädgård, vävsal, allt tänkbart, vid Korsholms skolor. Och en enhet med spädbarn. Nattetid kunde där finnas upp till sex mer eller mindre nyfödda. En av husmodersskolans elever skulle ensam hålla ett vakande öga på dem natten igenom.

Det fanns visserligen en barnsköterska anställd, men eleverna förväntades bära ett stort ansvar.

– Jag minns hur jag stod och höll i en nyfödd så hårt att jag nästan fick kramp i armen. Jag fattar inte att de kunde lita så på oss, vi var ju bara 18-19 år. Inte skulle man i dagens läge lämna en hop småttingar med så unga och oerfarna vårdare.

Två år senare, 1963, var hon gift. En annan husmodersskoleelev, som skulle träffa en ung man, hade sagt åt denne att ta en vän med sig, som sällskap åt Mona. Och så gick det som det brukar kunna gå.

Hennes man Ingmar Smeds var uppvuxen på Lalle gård i Veikars – eller mer exakt i Anixor – i dag känd för att där finns ett äppelmusteri. Namnet kommer från en Lauretius som på 1500-talet bodde på hemmanet, men det har anor ännu längre tillbaka i tiden. Släkten Smeds har ägt hemmanet sedan slutet av 1800-talet men för närvarande står själva huvudbyggnaden tom.

Foto Ann-Britt Pada

I Monas bokhylla finns ett vackert fotoalbum från ett bröllop på Lalle gård; dottern Yvonne gifte sig med sin Amir där i juli 2015. Det var ett ”modernt”, sent bröllop så till vida att brudparets två söner hunnit bli tonåringar.

Amir är iranier, via honom fick Mona och Ingmar en liten insikt i vad det innebär att leva i ett auktoritärt samhälle.

– Enligt honom går det inte att leva i Iran. Alla hans syskon är också i Europa.

Yvonne, född 1973, och Amir bor i Åtvidaberg i Sverige. Sönerna Johan och Staffan, födda 1964, respektive 1967, bor däremot i närheten, inom Korsholms gränser. Tre barnbarn finns i Vasa, ett barnbarn och ett barnbarnsbarn i Replot, två barnbarn alltså i Sverige.

Bröllops sommaren 2015 hade Ingmar redan en första stroke bakom sig. Den drabbade honom 2012, när han och Mona befann sig på Rhodos. Men det gick bra, flyg hem, direkt till Vasa centralsjukhus, hem redan samma kväll.

På bröllopsbilderna från 2015 är allt sommar, glädje och samvaro. En släkt kom samman när sommaren stod i full blom.

Men hösten 2015 drabbades Ingmar av en andra stroke. Efter det slutade han köra bil; deras gemensamma liv blev mindre rörligt.

– Före det ville vi gärna resa, säger Mona.

Sedan skrattar hon lite och tillägger:

– *Jag* ville resa. Men han kom nog med.

De reste till Turkiet, Florida och andra turistmål. I ett skede hade de husvagn och sammanstrålade ibland med Monas bror med familj vid husvagns- och husbilsägarnas klassiska träffpunkt Sexsjön i Purmo. Brodern har sommarstuga där.

Denne bror finns i vanliga fall i Perth i Australien. Han var en delorsak till att de firade Ingmars 60-årsdag 1998 i Australien. Han hade födelsedag den 30 december.

Också ”strokeåret” 2015 var biljetter för en Australienresa i slutet av året bokade. Men livet ville annorlunda.

I december 2023 reste Mona i stället med dottern Yvonne till landet ”down under”.

– Jag behöver resa med någon, jag kan ju ingen engelska, säger hon.

– Lite borde man nog kunna. Och man kunde ha haft en utbildning.

Men någon utbildning efter husmodesskolan blev det inte.

– Jag har ingen utbildning, bara inbillning, säger hon och skrattar.

Mona hade dagbarn i ett par repriser när Yvonne var liten. Efteråt har barnen sagt att det vara bra att hon var hemma. Ingmar tyckte också att det var det bästa.

– Han tyckte det var sorgligt att se mammor som kom kämpande med ett barn bakpå cykeln, på väg först till dagis och sedan till arbetet

– Och det fanns ju inte så många möjligheter att få jobb på landet.

Jag kan nog hoppa in, sa jag. Men jag kommer *inte* från morgonen.

”Jag kan nog hoppa in, sa jag. Men jag kommer inte från morgonen.”

Men efter småbarnsåren tog hon sig ändå ut i arbetslivet och jobbade en tid i köket på Föreningsbanken vid Nedre torget i Vasa. Hon har alltid tyckt om att laga mat. Sedan blev det vården, Solgård.

– Då var det ännu bra stämning inom vården. Men det är klart, folk är äldre nu och i sämre skick då de kommer in på en vårdenhet. Då blir arbetet tyngre. Och sjukdomar som Alzheimers är skrämmande.

Hon trivdes så bra med vårdaryrket att hon fortsatte att hoppa in också efter att hon fyllt 70.

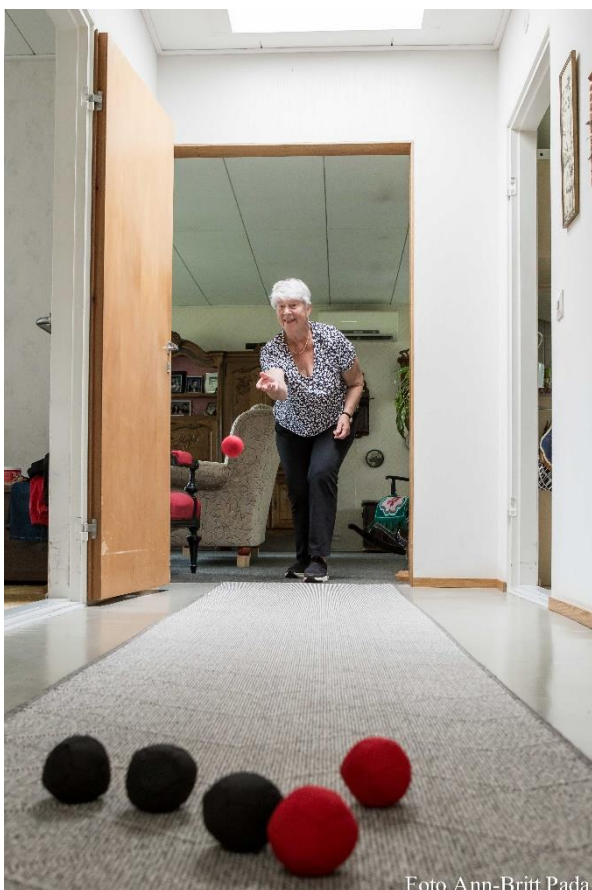
– Jag kan nog hoppa in, sa jag. Men jag kommer *inte* från morgonen.

Men Ingmars andra stroke gjorde honom beroende av hjälp och förvandlade småningom henne från vårdare till närståendevårdare. Det var hon i flera år, för den anspråkslösa lön som vårt samhälle förunnar en närståendevårdare.

Den 13 november 2020 – en fredag – förändrades hennes liv oåterkalleligt. Det var den dagen Ingmar dog. Han hade legat på sjukhus i två månader på grund av ett armbrott. Men han skulle komma hem bara en dörr till badrummet hade breddats, så att det gick att komma igenom den med rullstolen. Den handikappanpassningen skulle skötas av Korsholms kommun.

– På måndagen, den 16:e, ringde de från kommunen, ”om den där dörren”. Vi kommer nu, sa de.

Nu är det för sent, sa jag.

I dag lever Mona ett aktivt liv, fysiskt och socialt. Benen kan krampa på natten men i stort sett har hon inga allvarigare hälsoproblem. Det är boule på tisdagskvällarna, stavgång på onsdagarna.

– Vi går härifrån Veikars över älven till Staversby, så långt vi orkar. Sedan tar vi kaffe i sportstugan.

– Tidigare kunde vi vara över tjugo. Men nu är vi färre och borde få påfyllning. Klas Sundholm är den äldsta nu. En del äldre tycker att de har så mycket annat att de inte hinner.

Hon är nästan granne med Skatila uf-lokal. Danserna där är historia, liksom sketcherna Kaija Grannas skrev för festerna där, men det sker en del annat i stället. Älvtorget med försäljning av lokal produkter drar folk och vissa lördagar säljs det pizza vid lokalen.

– Det hör till att man ska gå efter en pizza och stöda föreningen. Den som heter Skatila

Bridge är god!

På bordet där hon serverar kaffe ligger en duk tillverkad med en lite speciell teknik; man drar långa trådar från mitten genom en bottenväv. Jo, den är hennes egen produktion och liknande dukar har gått som gåvor i olika riktningar. Man måste se bra för att handarbete och det gör hon; hon använder glasögon bara då hon läser.

Under åren har hon gått på vävkurser, möbelrenoveringskurser, tovningskurser, kopparkurser... och spåren syns i huset. Uppe på köksskåpet står – åtminstone – fem kopparkittlar.

Är det svårt att göra sådana?

– Nej, inte egentligen, men det är mycket hamrande. Du tar en kopparplåt, värmer den och hamrar, hamrar, hamrar.

Kopparkärlen är vittnesmål om uthållighet, alltså.

Satsa på språk och musik, du som är ung.

Men är det något hon skulle ha velat lära sig utöver att, exempelvis, hamra kopparplåt? Något hon vill uppmana andra, yngre, att göra?

– Jag hade velat lära mig språk... och lära mig spela ett instrument. Att kunna spela något ville jag redan som liten, men det fanns inga pengar för det.

Drömmen hade varit att kunna hantera en klarinett.

Så hennes råd till yngre är: satsa på språk och musik.

Utöver brodern i Perth, ”lillebror” född 1946, har hon också kvar sina båda äldre systrar. Den ena bor i Stockholm, den andra i Esse.

Är du själv rädd för ålderdomen, för att bli äldre... och för det som det eventuellt för med sig?

Svaret kommer utan tvekan.

– Nej. Det blir som det blir. Jag har haft ett bra liv. Man ska vara glad varje morgon man kommer sig upp på egna ben.

Till sist: Varför finns det vattenblänk inte bara utanför utan också innanför väggarna i det stora röda tegelhus från 1970-talet där Mona Smeds bor?

Svar: För att det ända sedan huset byggdes finns en simbassäng i ena ändan av byggnaden. Bassängen uppskattades livligt av barn och barnbarn när de var i plaskåldern.

Men i den simbassängen tillbringar nu också människor i ålderskategorin 80 + många avslappnande, fysiskt välgörande och sociala stunder.